

ДО ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ ГОСПОДАРСТВ НАСЕЛЕННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Ю.Є. Кирилов, к.е.н., доцент, І.В. Осадчук, к.с.-г.н., доцент
Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет»

З огляду на сучасні структурні трансформації аграрного сектора досліджено сутність поняття «господарства населення» та запропоновано їх класифікацію. Встановлено, що в аграрній сфері України співіснують різноманітні форми господарювання, серед яких рівноправними є різні види господарств населення. Усі господарства населення можна поділити на дві великі групи: підсобні господарства населення і домашні господарства.

Постановка проблеми. У Незалежній Україні докладається багато зусиль для закріплення приватної власності на селі в усіх елементах підприємницької діяльності та формування середнього й дрібного власника землі. Останнім часом значного поширення набули різні види господарств населення, однак в економічній літературі немає чіткого трактування термінів «селянське господарство», «домогосподарство», «особисте підсобне господарство», «особисте

селянське господарство», «присадибне господарство» та ін., які часто застосовуються, коли йдеться саме про господарства населення. Такий стан справ пояснюється тим, що у процесі ринкового реформування сільського господарства України роль і місце цих господарств постійно змінювалася, а їх диференціація зростала. Тому наразі актуальним завданням економічної науки є вирішення проблеми класифікації господарств населення.

Метою нашого дослідження є вивчення сутності поняття «господарства населення» та класифікація цих господарств. При проведенні досліджень використовувались загальнонаукові та загальноприйняті в економічній теорії методи. Особливо результативним виявився історичний метод, який дав змогу дослідити виникнення, формування і розвиток процесів і подій у хронологічній послідовності.

Виклад основного матеріалу. У ході дослідження було встановлено, що поняття «господарства населення» є досить узагальненим. Державний комітет статистики України визначив їх як сукупність осіб (або одна особа), які проживають і ведуть господарство разом, мають спільні витрати на утримання житла, харчування тощо і можуть функціонувати як в аграрній, так і в інших сферах [3]. У Земельному кодексі України проголошується, що «господарства населення, які діють у сфері сільськогосподарського виробництва, можуть використовувати земельні наділи для ведення особистого селянського господарства, колективного садівництва і городництва, сінокошіння та випасання худоби, ведення товарного виробництва» [2].

Узагальнюючи всю отриману в ході дослідження інформацію, ми дійшли висновку, що господарства населення – це економічно функціонуючі в різних сферах господарювання (у тому числі й в аграрній) осередки, в яких здійснюється господарська діяльність, що проводиться без/зі створенням юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, що проживають сумісно, об'єднують повністю або частково свої доходи і ведуть спільне господарство, при цьому вони не обов'язково є родичами, але пов'язані економічними відносинами власності всередині господарства та виробничими відносинами (якщо вони існують), з метою задоволення особистих потреб шляхом перетворення виробничих ресурсів у певні матеріальні та інші блага, придатні для особистого споживання або для реалізації їх надлишків та надання послуг з використанням майна господарства. Усі господарства населення ми пропонуємо поділити на дві групи: домашні господарства (домогосподарства) і підсобні господарства населення.

До першої групи господарств населення – домогосподарств – слід віднести всі господарства населення, крім господарств колективних громадян, організованих в основному на кооперативних засадах для садівництва і городництва, та громадян, які вийшли зі своїми городами та садами з кооперативного підсобного господарства. Домашні господарства населення можуть бути колективними та індивідуальними.

Колективні домогосподарства, виходячи з рекомендацій ООН, ми пропонуємо розглядати, як осередки, в яких здійснюється господарська діяльність, що проводиться зі створенням юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, що проживають сумісно в спеціалізованих інституційних установах, що призначені для колективного проживання (в'язниці, казарми, дитячі будинки, будинки дитини, школи-інтернати для дітей-сиріт, будинки-інтернати для осіб похилого віку та інвалідів, лікарні для хронічно хворих, монастирі), об'єднують повністю або частково свої доходи і ведуть спільне господарство, при цьому вони не обов'язково є родичами.

Індивідуальні домогосподарства можна вважати економічно функціонуючими в різних сферах господарювання (в тому числі й в аграрній) виробничими осередками, в яких господарська діяльність здійснюється без створення юридичної особи однією або декількома особами (при цьому відносини спорідненості або свояцтва між ними не обов'язкові), що проживають сумісно, об'єднують повністю або частково свої доходи й ведуть спільне господарство, з метою задоволення особистих потреб шляхом перетворення виробничих ресурсів у певні матеріальні та інші блага, придатні для особистого споживання або для реалізації їх надлишків та надання послуг з використанням майна господарства. До них слід зарахувати несільськогосподарські домогосподарства та аграрні домашні господарства.

Несільськогосподарські домогосподарства варто розглядати як індивідуальні домогосподарства, в яких діяльність здійснюється у будь-яких сферах, крім сільськогосподарської, з метою забезпечення себе всім необхідним для життя. Серед несільськогосподарських домашніх господарств доцільно виділити чотири їх види: такі, що існують винятково на доходи, отримані від інших організацій як зарплату, пенсію, стипендію; такі, що здійснюють виробничу діяльність (ремісництво, надомництво); такі, що здійснюють комерційну діяльність (човниковий, кіосковий бізнес, надання послуг (виконання робіт); такі, що здійснюють фінансову діяльність: участь в інвестиційних проектах, сімейні ломбарди, членство у кредитних спілках, сімейні обмінні пункти.

Аграрні домашні господарства ми пропонуємо розглядати як виробничі осередки, в яких сільськогосподарська діяльність здійснюється без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, на власних або орендованих ними земельних ділянках чи/та з використанням орендованої землі та майна з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, або додатково ще й реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму. До цього виду господарств населення слід включити: особисті селянські господарства (їх визначення дано в Законі України «Про особисте селянське господарство») [1]; господарства, засновані на індивідуальній оренді землі та майна; присадибні господарства.

Господарства, засновані на індивідуальній оренді землі та майна, – це аграрні домогосподарства, в яких господарська діяльність з виробництва сільськогосподарської продукції здійснюється без створення юридичної особи фізичними особами індивідуально на орендованих ними земельних ділянках чи/та з використанням орендованого майна.

Присадибні господарства – це виробничі осередки, розміщені на земельних ділянках загальною площею не більше 0,25 га біля житлових будинків селян (у садибах), які мають винятково споживчий характер і в яких, без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, здійснюється сільськогосподарська діяльність. Називаючи цей вид господарств «присадибними» ми виходили з того, що сільські жителі мають садиби – ділянки «землі з розташованими на ній житловим будинком, садом, городом, що перебувають в особистому користуванні колгоспника, робітника чи службовця» [4]. Звичайно, згідно з [1], описані в наведеному визначенні господарства повністю підпадають під визначення ОСГ, однак, на нашу думку, за своєю суттю вони відрізняються від останніх. Ця різниця, насамперед, полягає у винятково споживчому характері цих господарств, їх розміщенні та у їх розмірах. Власники цих господарств та члени їх сімей на земельній ділянці біля свого будинку займаються виробництвом сільськогосподарської продукції для власного споживання. При цьому, спираючись на вимоги українського законодавства щодо дозволених для приватизації розмірів земельних ділянок, що розташовані в межах населених пунктів, ми визначились з граничним розміром такого господарства – 0,25 га. Зауважимо, що,

якщо господарство має хоч і менше землі, але займається виробництвом товарної сільськогосподарської продукції, воно належить до іншого виду господарств населення, а саме – до особистих селянських господарств.

До другої групи господарств населення – підсобних господарств – слід віднести виробничі осередки, безпосередньо підпорядковані власному споживанню сільськогосподарської продукції, в яких господарська діяльність по виробництву цієї продукції здійснюється на земельних ділянках (на яких не передбачено будівництво житлових приміщень, призначених для постійного проживання), наданих для дачного будівництва, садівництва та городництва окремим громадянам у власність, постійне чи тимчасове користування або колективним громадянам, організованим в основному на кооперативних засадах. До цієї групи господарств ми пропонуємо включити кооперативні (колективні сади і городи) та особисті підсобні господарства. Однак зауважимо, що останні від тих ОПГ, що існували в Україні до 2003 р., мають успадкувати лише назву, а їх суть є іншою. На нашу думку, особистими підсобними господарствами слід називати виробничі осередки, в яких господарська діяльність по виробництву сільськогосподарської продукції, призначеної в основному для власного споживання, здійснюється на земельних ділянках (на яких не передбачено будівництво стаціонарних житлових приміщень), наданих окремим громадянам, які вийшли зі своїми городами та садами з кооперативного підсобного господарства, у власність, постійне чи тимчасове користування. Такі господарства є дійсно підсобними, оскільки вони виконують другорядну роль в забезпеченні їх власників продуктами харчування власного виробництва і не допомагають вирішити проблему зайнятості населення.

Резюмуючи все сказане, можна зробити такі висновки:

– в аграрній сфері України співіснують різноманітні форми господарювання, серед яких рівноправними є різні види господарств населення;

– усі господарства населення можна поділити на дві великі групи: підсобні господарства населення і домашні господарства. Останні можуть бути колективними та індивідуальними. Серед індивідуальних домогосподарств слід виокремити несільськогосподарські домашні господарства і аграрні домашні господарства. До аграрних домашніх господарств варто зарахувати особисті селянські господарства і господарства, засновані на індивідуальній оренді землі та майна. Окрім того, з особистих селянських господарств, на нашу думку, слід виокремити ще один вид аграрних домашніх господарств – присадибні господарства;

– основними виробниками сільськогосподарської продукції серед господарств населення, а часто і єдиним джерелом матеріальних благ та життєвих ресурсів на селі, сьогодні є особисті селянські господарства та власники й користувачі невеликих присадибних ділянок.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про особисте селянське господарство» // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 29. – С. 232-233.
2. Земельний кодекс України // Землевпорядний вісник. – 2004. – № 4. – С. 6-58.
4. Статистичний щорічник «Сільське господарство України» за 2002 рік. – К.: Держкомстат України, 2003. – С. 152.
1. Український радянський енциклопедичний словник. Т. 3. – К.: АН УРСР, 1968. – 856 с.